

Тема: “ВЕСЬ СВІТ БУВ ЯК КАЗКА, ПОВНА ЧУДЕС, ТАЄМНИЧА, ЦІКАВА Й СТРАШНА”.
(світ Гуцульщини в повісті М.Коцюбинського
“Тіні забутих предків”).

Мета уроку: а) навчальна: розкрити створене письменником своєрідне міфологічне світовідчуття і світосприймання гуцулів, їх звичаї, традиції, потяг до краси, поезії; показати учням красу взаємин між молодими людьми, їх світле, здорове життя, яке перебуває в постійній гармонії з природою; б) виховна: утверджувати в юнацьких душах доброту; виховувати любов до звичаїв народу; в) розвиваюча: порівняти любовний сюжет повісті з драмою “Ромео і Джульєтта”; навчити учнів зіставляти, аналізувати й синтезувати вивчене.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: портрет письменника, костюми гуцулів, тексти повісті, елементи костюма гуцулів, ілюстрації до твору, ілюстрації до теми “Демонологія”, магнітозаписи.

Міжпредметні зв’язки: зарубіжна література, географія, етнографія, фольклор, кіномистецтво, музика.

Метод проведення: бінарний (література та етнографія).

ХІД УРОКУ:

I. Організаційна частина:

епіграф уроку: “Який оригінальний край, який незвичайний казковий народ” (М. Коцюбинський),

звіт про присутність учнів на уроці.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

I. Перевірка домашнього завдання.

а) учням роздаються тестові завдання (4-6 чол.)

б) бесіда з учнями:

Розкажіть про дитячі та юнацькі роки М. Коцюбинського.

В якому віці проявилися творчі здібності хлопчика?

В якому літературному жанрі пробував себе Михайло?

III. Вивчення нового матеріалу.

Джерела повісті.

Звучить музика.

Улітку 1911 р. М. Коцюбинський, повертаючись з Капрі, де він лікувався, вирішує здійснити давню мрію-відвідати Карпати. Інтерес до життя гуцулів з’явився в письменника значно раніше. Ще в 1902 р. Гнатюк, відомий фольклорист і етнограф, надсилав М. Коцюбинському багатотомне видання етнографічної комісії. Тут були коломийки, легенди і анекдоти зібрані самим В. Гнатюком і написані до письменника слова виявилися пророчими: “Вас цікавили би настільки гуцули, що Ви мусили би щось написати про них”. Михайло Михайлович приїхав у Криворівню на запросини галицьких друзів. Знав Коцюбинський 9 мов, а значить знав звичаї цих дев’яти націй, дійсно був приємно здивований гуцулами.

2. Задум повісті.

Зачитує учениця: “Збираю матеріал, переживаю природу, дивлюсь, слухаю, й учусь. Який оригінальний край, який надзвичайно казковий народ. Не знаю, чи вдалося мені, але коли б я хоч трохи переніс на папір колорит Гуцульщини і запах Карпат, то із того був би задоволений. Я дуже ретельно все записую. Хочу писати оповідання з гуцульського життя і боюсь написати там неправду. Мені б було дуже прикро, аби люди казали, що я брехав”.

Слово вчителя: М. Коцюбинський тричі переписував повість. Із його записів видно, що він багато працює над повістю. Він перебирає її із варіантів.

Ви бачите скільки зусиль витратив письменник на написання твору. З нотатника і начерків Коцюбинського видно, які дивні образи викликає в нього карпатська природа. Насамперед, його вражають гори, які вікують у такій тиші, що чують навіть дихання худоби. І саме загадковість, казковість і дихання віків хотів показати письменник, як своєрідний, загадковий куточок із своїм не схожим назвичайним світом. “Весь світ був, як казка, повна чудес, таємнича, цікава і страшна”.

Вчитель етнографії:

Гуцульщина-це край, який чи не найбільш повно з усіх етнографічних районів України відображений у літературі й мистецтві. Він обіймає східну частину Українських Карпат.

Здавна гуцули займалися різними промислами й ремеслами: лісорубством, ткацтвом, обробленням вовни, шкіри, виробами з дерева, лози, коріння тощо. Вироби гуцульського народного мистецтва здобули славу в усьому світі.

Своєрідністю відзначався костюм гуцулів. Чоловіча сорочка була тунікоподібною, з характерною вишивкою на з'єднанні рукавів. Носили її навипуск і підперезували широким шкіряним поясом (чересом) з металевими прикрасами і оригінальним тисненням. Штани шилися з білого полотна (покреніці), кольорового сукна(крашениці) або білого сукна (гачі). Холоші знизу іноді заковувались і вишивались. Найвідоміші елементи костюма гуцулів-киптар (овчинна безрукавка) й сердак

(прямоспинний короткий піджак із домашнього сукна темного кольору, з бічними клинками або без них). Зверху вдягалася прямоспинна довга манта з пелериною. Чоловіки пов'язували шию хусткою, а волосся підрізували спереду. З головних уборів поширені були облямована хутром шапка і хутряна ушанка. Влітку в багатьох місцевостях чоловіки одягали брилі-кресані, оздоблені півнячим пір'ям. Характерним взуттям були-постоли, що вдягались на онучі або панчохи з домотканного сукна (капці). Молодь носила й чоботи. Не розлучались гуцули зі шкіряною, прикрашеною тисненням та мідними бляшками торбинкою, яку вішали через плече (тобівка, дісаги), порохівницею (перехресниця) і топірцем (бартка).

Сорочка гуцулок була з прямим поликом і вузькою обшивкою при шії. Заміжні жінки одягали одну або дві смугасті запаски, дівчата-спідниці. Жіночий киптар і сердак не відрізнялися від чоловічих. Крім того, жінки носили також сердак на хутрі і короткий кожушок. Святковим жіночим одягом була гугля-плащоподібна накидка з вовняної тканини.

У гуцулів заплітали коси не тільки дівчата, а й заміжні жінки. Дівчата вплітали у волосся також штучні коси з конопель або гарусу. Дівоче вбрання голови-вінкоподібне чільце-нанизані на дріт або ремінець мідні пластинки у формі маленьких стручків чи пелюсток. За взуття для всіх жінок правили постоли, які в свята одягали з панчохами (капчурами), а для дівчат-ще й чоботи.

Бесіда з учнями за текстом.

Вчитель літератури. Ви всі читали твір "Тіні забутих предків".

Яким ріс Іван?

Вчитель етнографії.

У традиційному побуті гуцулів, звичаях, обрядах, народних знаннях, віруваннях збереглося багато старовини, простежуються витоки духовного життя різних епох, поєднання язичницьких і християнських елементів, фантастичних уявлень з практичним досвідом.

Образи української демонології - це фантастичні істоти, які наділені людськими властивостями і можуть впливати на живу та неживу природу. Найпоширенішими серед них є духи природи. Впливом злих духів-демонів пояснювалися і деякі захворювання (бісиця).

Чорт- істота, вкрита чорною шерстю, з рогами, з хвостом і копитами. За послуги відбирає у людини душу. Чорт так само смертний, як і людина, його часто вбиває блискавка, тому під час громовиці він ховається за дерева, хати, за людину. Його ще називають: арідник, біс, щезник.

Лісовик-дух лісу, дикий чоловік, пастух, який випасає лісову худобу: оленів, ведмедів, вовків, зайців. Тому справжні пастухи укладають з Лісовиком угоду, приносячи йому жертву у вигляді яйця або печива із житнього борошна, яку кладуть на лісовому перехресті чи на галявині. Тоді худобу не будуть забирати дикі звірі. Не має тіні. Ідентичний з Лісовиком карпатський Чугайстер, який примушує чоловіка танцювати, граючи йому на сопілці. Образи лісовика і Чугайстера близькі до грецького Пана, волохатого і рогатого, який опікується лісами, полями, стадами, грає на сопілці. В

російській міфології йому відповідає Леший. Чугайстер-це заклятий чоловік. Він ходить лісами, блукаючи і ніхто його не вб'є, ані не з'їсть, бо так йому "пороблено".

Одежі не носить ніякої, а шкіра його вкрита буйним волоссям. Нявок вбиває і їсть їх. Коли люди розложать у лісі вогонь, приходять до них і смажить зловлену нявку на рожні.

Русалки-це переважно духи померлих дівчат, які пішли з життя передчасно. Найстрашнішими для людей були ті з них, які померли ображеними або мали злий характер. Вони могли жити в лісах, полях-тому не можна вважати їх духами річок. Уявлялися русалки в образі красивих дівчат з розпущеними косами, прикрашеними квітами та різним зіллям. В Україні русалки відомі ще як Мавки, Нявки (від стародавнього навь-покійник). Від водяних русалок вони відрізнялися тим, що живуть у лісі на деревах, гойдаються на гіллях, можуть заманювати хлопців, і як усі русалки, залоскотати їх до смерті. Тому від русалок, мавок носили обереги: полин, часник тощо. Нявки заманюють людей і заводять їх в безвість. Тоді треба скинути сорочку, перевернути навиворіт і таким чином врятуватися від нявки.

Вчитель літератури.

- А як це все (демонологія, міфологія) вплинуло на розвиток Івана?
За яких обставин уперше зустрілися Іванко та Марічка?

Зачитується текст (3 учня)

Як ви вважаєте, чому Іван вдарив Марічку?

Чому між дітьми виникла приязнь, дружба?

Згадайте в якому творі ви вже зустрічалися із знайомим сюжетом: ворожнеча двох родів?

Вчитель літератури.

Справді, Іван змалку був "дивною" дитиною, в нього були інші погляди на світ, природу. Він природу бачив іншими очима і, можна сказати, що він її розумів.

А тепер згадайте якою була Марічка?

Чи була вона талановитою? Докажіть це текстом.

Коломийки у виконанні учнів.

Вчитель літератури.

Дуже часто кохання поетів виливається в поезію. Так, наприклад, виходить збірка І. Я. Франка "Зів'яле листя". В Марічки це почуття виливається в коломийках. Вона не тільки співала, а ще й складала пісні, все, що вона бачила, перетворювала в пісню. Навіть пісня поєднала закоханих (він пише музику, вона співає коломийки).

Читаючи ви звернули увагу, що автор захоплено розповідає про полонинські звичаї. А що саме вам запам'яталося?

Вчитель етнографії.

Випасання худоби, запалювання священного вогню, вуйко-ведмідь (пояснити, якщо буде необхідність).

Вчитель літератури.

І ось одного разу, після повернення Івана з полонини, про що він довідався?

Як переніс Іван смерть Марічки?

Як ви думаете, чому Іван одружився з Палагною?

Зачитується текст.

Чи любив він її так, як Марічку?

На вашу думку, що поєднувало таких різних людей як Іван та Палагна?

Чи зраджували Іван та Палагна одне одного до зустрічі Палагни з Юрою-мольфаром?

Вчитель етнографії. Пояснення (спільної зради).

Коли Іван взнає про зраду Палагни, чи відстоює він свої права як чоловік? Про що це говорить?

Коли Палагна полюбила Юру-мольфара?

Вчитель літератури.

Так, Палагна полюбила Юру, але напевно, більш за його чари і його силу у відвертанні природних явищ: вітру, грому.

Ви вже всі дорослі і напевно, кохання ви відчували на собі.

Чи міг Іван довго прожити без коханої?

Чому до Івана приходять нявка-Марічка? Чи чекав він її? Чому?

Ви вже почули про чугайстера, нявок. Чому, на вашу думку, Іван знесилений, танцює з чугайстером? Що це доказує?

Чому Іван при повному розумі ступив у прірву?

Вчитель етнографії.

Найважливіші етапи життя людини і окремі стадії розвитку сім'ї завжди супроводжувалися різноманітними обрядами та звичаями. До традиційної сімейної обрядовості належать обряди, пов'язані з біологічним циклом існування людини-народженням, одруженням, смертю.

Зупинимось на поховально-поминальних обрядах. На Гуцульщині покійника вбирали в новий одяг. Мерцеві-чоловікові клали біля голови шапку. На Бойківщині та Гуцульщині ще до середини ХХ ст. зберігся звичай проводити забави при померлому. Це ніби повинно було нагадувати людям, що життя триває, розганяти тугу за покійним.

Покійника несли на плечах на цвинтар. Час від часу такий похід зупинявся і трембіта сповіщала про цю сумну подію.

Вчитель літератури.

Чому посміхався мертвий Іван?

IV. Закріплення вивченого.

Вчитель літератури.

А тепер, після обговорення і аналізу повісті визначимо що є темою твору? (запис в зошитах), ідеєю (запис в зошитах)?

А тепер вам треба визначити кульмінацію повісті. Що таке кульмінація? (запис в зошитах).

Якою є розв'язка повісті "Тіні забутих предків"?

Тестові завдання:

Про нього люди казали, що він богує. Він був як бог, знаючий і сильний. В своїх дужих руках тримав сили землі, смерть і життя, здоров'я маржинки і людини, його боялись, але потребували усі "Про кого ці слова"?

Кого охарактеризовано такими словами?

"Худий, зчорнілий, багато старший від своїх літ, але спокійний. Оповідав, що пастишив на угорському боці"

а) Юра; б) Іван; в) чугайстер.

Що спільного є між сюжетом повісті М.Коцюбинського "Тіні забутих предків" і трагедією В.Шекспіра "Ромео і Джульєтта".

Підсумок На сьогоднішньому уроці ми дізнались багато нового про звичаї, міфологію гуцулів. А ще багато слів було сказано про кохання. Бо це почуття вічне, воно було, є і буде. Без кохання неможливо уявити життя на землі. Кохання не завжди щасливе, для головних героїв повісті воно закінчилося трагічно. Тож, нехай це чисте, вірне кохання супроводжує вас все життя, щоб воно було щасливим.

Оцінювання учнів.

VI. Домашнє завдання Написати твір-роздум "Єдність людини, світу в повісті М.Коцюбинського "Тіні забутих предків".

Використана література:

О.Слоньовська, Б.Сушевський "Конспекти з уроків української літератури. 10 клас", К., "Рідна мова", 2000р.

П.Хропко "Українська література", К., 1995р.

Б.Наулко "Культура і побут населення України", К., "Либідь", 1991р.

В.Сайко "Українознавство", К., "Зодіак-ЕКО", 1994р.

С.Павлюк "Українське народознавство", Л., "Фенікс", 1994р.

"Українці: народні вірування, повір'я, демонологія", К., "Либідь", 1991р.

Е.Грушко "Енциклопедія русских суеверий", М., "ЕКСМО-Пресс", 2000р.

Урок розробили та провели викладач української мови та літератури Корнута М.О. та викладач етнографії Гошовська Г.М.